

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Anny Popielskiej-Borys

**Rola mediów w kreowaniu wizerunku osób dojrzałych
na rynku pracy na przykładzie programów
realizowanych na terenie województwa małopolskiego**

dr hab. prof. UMK. Barbara Brodzińska-Mirowska,
Instytut Badania Informacji i Komunikacji
Katedra Komunikacji, Mediów i Dziennikarstwa
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Formalna podstawa sporządzenia recenzji

Niniejszą recenzję wykonuję w związku z powołaniem mnie na recenzentkę przez Radę Naukową Dyscypliny Nauki o Komunikacji Społecznej i Mediach Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie z dnia 11.10.2024r.

Promotorką pracy jest dr hab. prof. UR, Anna Siewierska

W ocenie pracy szczególne znaczenie miały dla mnie trzy obszary:

- 1) ogólny poziom wiedzy teoretycznej ukazany w pracy (zwracam zatem uwagę na kwestie znajomości literatury przedmiotu, wybór głównych kategorii teoretycznych oraz ram teoretycznych istotnych dla pracy i jej problemu badawczego)
- 2) umiejętności związane z samodzielnym zaprojektowaniem i przeprowadzeniem badań (skupiam się na aspektach związanych z metodologią badań, umiejętnościami formułowania problemu badawczego, pytań badawczych, hipotez, doborze metod badawczych, doborze próby, a następnie przedstawiania wyników badań i ich interpretacji)
- 3) możliwość wykorzystania rezultatów badawczych w praktyce społecznej

Recenzja zawiera: uwagi ogólne, ocenę wskazanych wyżej obszarów oraz wnioski końcowe

Uwagi ogólne

Tematyka dysertacji doktorskiej wpisuje się w obszar badań nauk o komunikacji społecznej i mediach obejmuje bowiem proces kreacji wizerunku konkretnej grupy i rolę jaką mają w tym procesie szeroko rozumiane media z naciskiem na przestrzeń online i wykorzystanie stron internetowych jako przestrzeni komunikacji w programach unijnych. Warto przy tym dodać, że praca podejmuje z wielu powodów ważny społecznie problem dotyczący wizerunku osób dojrzałych na rynku pracy. Z uwagi na zmiany demograficzne, przeobrażeniu ulega wiele obszarów funkcjonowania jednostek w społeczeństwie. Dotyczy to także zmiany praktyk medialnych osób w wieku średnim oraz osób starszych. Dlatego pytania o sposób w jaki kreowany jest w przestrzeni medialnej obraz, wizerunek osób dojrzałych jest na tle współistniejących procesów bardzo interesujący badawczo. Problemowe ujęcie analizowanego tematu widoczne jest w samej strukturze pracy. Składa się ona ze wstępu, zakończenia, siedmiu rozdziałów, bibliografii, aneksu oraz stosownych załączników. Praca liczy łącznie 227 stron.

Rozdziały zawierają kategorie istotne dla tematyki pracy. To przede wszystkim teoretyczne zagadnienia dotyczące mediów i systemów medialnych, zawarte w rozdziale pierwszym oraz tych związanych z wizerunkiem w rozdziale drugim. Pozytywnie należy ocenić fakt, że Autorka już w pierwszym rozdziale wprowadza kwestie dotyczące zagadnień związanych z rolą mediów w projektach unijnych prowadzonych w województwie małopolskim w latach 2014-2020, które stały się punktem odniesienia w badaniach własnych. Tematyka poszczególnych rozdziałów pokazuje także umiejętności planowania i selekcjonowania zagadnień poruszanych w pracy. Praca ma wyraźnie zarysowane dwie części. Pierwsze dwa rozdziały stanowią część teoretyczną, a rozdziały 3, 4, 5, 6 i 7 drugą część analityczno-badawczą. Autorka, zwłaszcza w rozdziałach i podrozdziałach dotyczących aktywności osób dojrzałych wykazuje się dużą wiedzę i doświadczeniem w analizowanym temacie. Należy bardzo pozytywnie ocenić rzetelnie i drobiazgowo przygotowany aneks do pracy, w którym przedstawiony są poszczególne materiały poddane analizie w ramach procesu badań własnych. Drobne zastrzeżenie do struktury pracy mam takie, że korzystniejszy dla

rozważań byłby układ w którym rozdział metodologiczny jest zaprezentowany wcześniej. Argumenty na rzecz tej uwagi przytaczam w dalszej części recenzji. Praca jest rzetelnie i starannie przygotowana pod względem redakcyjnym.

Ogólny poziom wiedzy teoretycznej

Autorka porusza się w obszarach teoretycznych związanych z nauką o komunikacji społecznej i mediach. Punktem wyjścia uczyniła zagadnienia związane z systemem medialnym i mediami, ich funkcjami, a także rolą w kreowaniu rzeczywistości. W teoretycznym aspekcie mgr Anna Popielska-Borys przywołuje ważne, klasyczne i przełomowe dla dyscypliny publikacje i opracowania. Nie brakuje nawiązań do klasycznych publikacji polskich i zagranicznych autorów, co należy ocenić pozytywnie. Pojawia się zatem omówienie definicyjnych dylematów związanych z systemem medialnym, nawiązanie do różnych modelowych ujęć systemów medialnych. Na uwagę i podkreślenie zasługuje fakt, że poza odniesieniami do głównych dla dyscypliny i pracy kategorii teoretycznych, porusza także kwestie związane z trendami, które będą w najbliższej przyszłości determinować zmiany rynku medialnego i funkcjonowanie samych mediów. Zmiana otoczenia komunikacyjnego będzie generować znaczące wyzwania dla aktorów społecznych, którzy w otoczeniu medialnym funkcjonują.

Na drugim poziomie analiz teoretycznych przedmiotem rozważań Autorka uczyniła zagadnienia dotyczące wizerunku. Jest to rozdział kluczowy z punktu widzenia aspektów analitycznych i badawczych tej pracy. Tu poruszane są przede wszystkim kwestie rozumienia kategorii wizerunku, wymiarów jego analizy. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że Pani Anna Popielska-Borys podkreśla kwestie związane z wizerunkiem w ujęciu społecznym. Narracja w tej części pracy wprost prowadzi Autorkę do przywołania, ważnej kategorii dla dysertacji, czyli wizerunku medialnego. Kształtowanie wizerunku, podobnie jak reputacji, jest w tak złożonym otoczeniu komunikacyjnym zadaniem dziś szczególnie wymagającym znacznej wrażliwości na kontekst. W rozważaniach wskazano zatem na korzyści jakie mają organizacje i instytucje z tytułu budowania

wiarygodnego wizerunku. W dobie mediatyzacji życia społecznego media mają kluczową dziś rolę w kształtowaniu wizerunku osób i firm. Różnorodność platform medialnych ma znaczenie dla procesu poznawczego użytkownika. Media mają wyraźny udział w tym jak odbiorca/użytkownik, odbiera/postrzega otaczającą go rzeczywistość i obserwowane zjawiska. Rozważania prowadzą Autorkę do wprowadzenia kategorii stereotypu i roli mediów, jaką mają w ugruntowaniu lub zmianie stereotypu. To ważne, jak bowiem sama słusznie diagnozuje: „(...) Stereotypowe, uproszczone postrzeganie osób dojrzałych czy starszych, często oparte na schemacie „od szczegółu do ogółu”, wpływa na ich wizerunek społeczny, w tym wizerunek medialny, zawarty w reklamach, prasie, filmach itp.” (s. 48). Podrozdział 2.1.5 jest szczególnie ważny z punktu widzenia znaczenia zagadnienia jakie podejmuje w pracy Autorka. Tu przede wszystkim przywołane jest zjawisko *ageizmu* wraz ze wskazaniem jego konsekwencji o istotnym społecznym znaczeniu, a więc dyskryminacji osób dojrzałych i starszych.

Warto podkreślić, że wśród wielu złożonych czynników determinujących możliwości zmiany postrzegania osób dojrzałych Autorka podkreśla właśnie kwestie zmiany języka dotyczącego starości, obrazu medialnego wieku dojrzałego oraz elementy edukacyjne np. rolę kampanii informacyjno-edukacyjnych.

Teoretyczne ujęcie pracy to także szerokie rozważania dotyczące kategorii starości i starzenia. Należy pozytywnie ocenić wielowymiarowe spojrzenie Pani Anny Popielskiej-Borys na to zjawisko i jego konsekwencje. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że Autorka w rozważaniach krytycznie odnosi się do pojęcia „wiek niemobilny” i proponuje wykorzystanie w warstwie językowej bardziej adekwatnego jej zdaniem określenia „wiek ograniczonej mobilności”.

Podsumowując ten wymiar dysertacji należy wskazać, że Autorka w teoretycznym zakresie wykazała znajomość głównych i klasycznych już dla dyscypliny kategorii i koncepcji teoretycznych. Dokonała także właściwego ich wyboru biorąc pod uwagę cel pracy. Logicznie i spójnie wprowadzała kolejne koncepcje i zagadnienia teoretyczne. Należy także pozytywnie ocenić umiejętność głębszego osadzenia analizowanego problemu społecznego i trafne ukazanie związku między starzeniem, zjawiskiem *ageizmu*, a otoczeniem

komunikacyjnym, w tym rolę mediów tradycyjnych, internetowych i platform społecznościowych w tym zjawisku.

Zabrakło mi jedynie nawiązań do koncepcji mediatyzacji życia społecznego oraz *media logics* i nieco nowszych publikacji dotyczących mediów i systemów medialnych. Drugą koncepcją, który mógłby być również teoretycznie użyteczna dla pracy to public relations, a szczególnie media relations. Pod tym pojęciem mieszczą się bowiem działania, które Autorka wyszczególniała w części dotyczącej wymogów względem projektów unijnych, jeśli chodzi o politykę informacyjno-komunikacyjną. Pozostaje także pewien niedosyt w zakresie krytycznego podejścia Autorki do omawianych pojęć i koncepcji. Polemiczne nastawienie do przywoływanych koncepcji było bardziej wyczuwalne przede wszystkim w obszarach, w których Autorka czuje się wyraźnie pewniej, czyli tych dotyczących kwestii demograficznych, związanych ze stereotypami i zjawiskiem *ageizmu*.

Pomimo wskazanych powyżej kilku uwag, pozytywnie oceniam teoretyczne rozważania podejmowane w przedłożonej rozprawie.

Umiejętności związane z samodzielnym prowadzeniem badań

Bardzo ważnym aspektem rozpraw doktorskich jest ocena umiejętności przeprowadzenia procesu badawczego. Począwszy od sformułowania problemu badawczego, pytań, ewentualnych hipotez, po dobór metod, realizację badania i wreszcie interpretację uzyskanych danych. Autorka w swojej pracy podejmuje i zadaje pytania dotyczące wizerunku osób dojrzałych na rynku pracy kreowanego przez media. Przy czym już na wstępie mgr Anna Popielska-Borys precyzuje, że media definiuje szeroko i uwzględnia tam także narzędzia komunikacyjne, które można wykorzystać w przestrzeni medialnej, także tej online. Cel pracy został określony we wstępie. Problem badawczy jest jasny i czytelnie przedstawiony. Dotyczy tego, w jaki sposób kreowany był wizerunek osób dojrzałych w związku z podejmowaną aktywnością na rynku pracy na materiałach wizualnych zamieszczanych na stronach internetowych projektów unijnych, które dotyczyły aktywności osób dojrzałych.

Na pozytywną ocenę zasługuje fakt, że Autorka w pracy bazowała na badaniach własnych-pierwotnych, ale także zastanych i wtórnych. Rozdział trzeci i czwarty ma charakter analityczny w którym Autorka wykazuje duże umiejętności pracy z materiałem zastanym.

Pani Anna Popielska-Borys w swojej pracy postawiła pogłębiające pytania problemowe, zorientowane wokół trzech kwestii:

1. Czy promocja w postaci plakatów, ulotek, która jest zadaniem fakultatywnym w projektach unijnych, została wykorzystana jako narzędzie medialne we wszystkich projektach realizowanych w województwie małopolskim?
2. Czy na plakatach i ulotkach w sposób jednoznaczny wskazano grupę docelową realizowanych projektów?
3. Jak został zdefiniowany i przedstawiony za pośrednictwem takiego medium obraz na plakatach i ulotkach?

Autorka postawiła również czternaście pytań szczegółowych. Bardzo pozytywnie należy ocenić fakt, szczegółowego opisu siedmiu etapów przeprowadzonych badań własnych. Jasno i klarownie został także opisany proces tworzenia kategorii (łącznie wyszczególnionych zostało 57 kategorii analitycznych) i sam proces kodowania. Uzyskano znaczącą liczbę obserwacji, które poddano analizie. Autorka przyjęła model analizy danych budując narrację w oparciu o pytania badawcze. Jeśli chodzi o zastosowane metody badawcze, Autorka wybrała metodę jakościową i przeprowadziła badania z wykorzystaniem analizy treści w analizie materiałów wizualnych (s. 135) zamieszczanych na stronach internetowych projektów. Nacisk w analizach zebranego materiału został położony na elementy ilościowe w interpretacji, nawet z uwzględnieniem testu istotności statystycznej przy doborze celowym materiałów wizualnych (*Chi-kwadrat*), które przy tej wielkości korpusu danych i tym charakterze badań, nie był moim zdaniem zabiegiem koniecznym. Ilościowe podejście do analizy treści jest oczywiście podejściem stosowanym powszechnie. Sądzę jednak, że zastosowanie podejścia zarówno ilościowego, jak i jakościowego do interpretacji

danych uzyskanych z wykorzystaniem analizy treści mogłoby ukazać jeszcze inne ciekawe aspekty badania tego ważnego społecznie zjawiska. Badania jakościowe oraz ilościowe wymagają (a przynajmniej tak sugerują dobre praktyki) z kolei opisanie procedury przeprowadzenia pilotażu i krótkiego wskazania jego efektów.

Należy pozytywnie ocenić bardzo uporządkowany, klarowny sposób przedstawienia uzyskanych danych. Autorka odnosiła się do poszczególnych pytań, jasno, obrazowo i konkretnie przedstawiła dane i je zinterpretowała. W związku z postawieniem czternastu szczegółowych pytań badawczych dobrym pomysłem było tabelaryczne podsumowanie badań. Pozytywnie oceniam także umiejętność jasnego i czytelnego przedstawiania wniosków i rekomendacji.

Zabrakło mi czytelnie i wprost wyartykułowania pytań badawczych zorientowanych na wątki poruszane w części teoretyczno-analitycznej (rozdział trzeci). Sądzę, że struktura narracji i warstwa analityczna pracy byłaby bardziej spójna. W praktyce badawczej nie ma przeszkód aby stawiać pytania istotne dla analizy, wykraczające poza obszar badań własnych, jeśli bazujemy na badaniach zastanych. Rozdział metodologiczny pojawił się w pracy dopiero w rozdziale czwartym. Moim zdaniem korzystniejsze dla rozprawy byłoby, gdyby był w jednym z pierwszych rozdziałów. Jednoznacznie powinien być moim zdaniem określony/nazwany charakter doboru próby w podrozdziale gdzie taka charakterystyka jest opisywana.

Mimo kilku poczynionych powyżej zastrzeżeń, Autorka wykazuje w dysertacji umiejętność formułowania problemu badawczego, stawiania pytań, potrafi uzasadnić dobór metod, szczegółowo opisać zastosowane procedury i etapy badań. Wykazała także umiejętność analizy w oparciu o dane zastane i wtórne. Czytelnie potrafi także prezentować wyniki badań. Zatem ten wymiar pracy oceniam pozytywnie.

Możliwość wykorzystania wyników badań i analiz w praktyce społecznej

Podjęte w pracy analizy w szczególności te dotyczące kwestii związanych z aktywnością zawodową osób w wieku dojrzałym wskazują na bardzo dużą wiedzę Autorki w tym zakresie. Należy podkreślić, że z uwagi nie tylko na podkreślane przez Panią Anię Popielską-Borys kwestie demograficzne, ale także te o charakterze kulturowym, omawiane zjawisko będzie stanowiło istotne wyzwanie społeczne i gospodarcze w najbliższych latach. Tym bardziej zasługuje na podkreślenie fakt, że Autorka poruszyła w tym kontekście temat kreowania wizerunku osób dojrzałych w szeroko rozumianej przestrzeni medialnej. Punktem odniesienia były tu działania komunikacyjne prowadzone w ramach realizacji projektów unijnych związanych z aktywizacją zawodową ludzi dojrzałych w województwie małopolskim. Trzeba jednak podkreślić, że wnioski dotyczące konieczności adekwatnego i realistycznego budowania obrazu tej grupy społecznej można z powodzeniem implementować w innych inicjatywach społecznych czy komercyjnych.

Autorka w oparciu o dokonane analizy i badania własne wyszczególniła rekomendacje dla podmiotów realizujących programy skierowane do osób dojrzałych. Zwrócono tu uwagę na ważne aspekty dotyczące wykorzystania mediów w procesie komunikacji i promocji, drugi ważny punkt to rekomendacja dotycząca adekwatnego obrazowania/prezentowania osób dojrzałych. Tu przede wszystkim pojawiają się bardzo ważne kwestie większej wrażliwości i świadomości w jaki sposób medialny obraz badanej grupy społecznej wpływa na ich percepcję, w jaki sposób może wpływać na wzmocnienie stereotypów lub zmianę postrzegania, a także jak może determinować poziom autoidentyfikacji grup docelowych takich projektów. W tym aspekcie praca wypełnia wymóg oryginalności. Podejmowane rozważania mogą mieć znaczenie dla praktyki społecznej w przedmiotowym zakresie, szczególnie biorąc pod uwagę aktualne i przyszłe wyzwania związane ze zmianą stylu życia i aktywności zawodowej kolejnych pokoleń, a także zmian związanych z ich praktykami medialnymi.

Należy również wyraźnie podkreślić, że praca, dzięki podjętej wtórnej analizie danych stanowi źródło ważnych informacji dotyczących grup, które do tej pory brały udział w takich projektach. Analizy ilościowe dokonane przez Autorkę mają charakter raczej poglądowy, na co wskazuje sama Autorka. Jest to jednak cenna wiedza dla podmiotów, które będą w przyszłości planować działania o podobnym charakterze.

Wnioski końcowe

Wymogi wobec prac doktorskich są jasno określone. Rozprawa doktorska powinna zatem ukazać teoretyczną wiedzę w zakresie dyscypliny, osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora, powinna potwierdzić umiejętność rozwiązania istotnego problemu badawczego oraz samodzielnego przeprowadzania procesu badawczego i analitycznego.

W procesie oceny dysertacji poza wykazaniem i uzasadnieniem pozytywnych i wartościowych aspektów poszczególnych jej części, wskazałam także pewne słabości. Uważam bowiem, że konstruktywne uwagi mają znaczenie dla dalszego procesu rozwoju naukowego i rozwijania umiejętności badawczych.

Uwagi te nie mają jednak charakteru fundamentalnych błędów, dlatego każdy z trzech analizowanych wymiarów pracy oceniłam pozytywnie.

W związku z pozytywną oceną wskazanych wymiarów pracy, stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska Pani Anny Popielskiej-Borys **spełnia wszystkie** wymogi przewidziane dla prac doktorskich, zawarte w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, Art. 13. 1, **wnoszę zatem o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie** mgr Anny Popielskiej-Borys do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim, zgodnie z obowiązującymi przepisami.